

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

НІКІТЕНКО Ганна Олегівна

УДК 159.9:331-057.36(043.3)

**ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ ДО
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луцьк – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент
Лазорко Ольга Валеріївна,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри загальної і соціальної
психології та соціології

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Осьодло Василь Ілліч,
Національний університет оборони
України імені Івана Черняховського,
начальник гуманітарного інституту

кандидат психологічних наук, доцент
Фінів Ольга Ярославівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри психології управління

Захист відбудеться 12 вересня 2020 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 32.051.05 у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: вул. Потапова, 9, м. Луцьк, 43024.

З дисертацією можна ознайомитися на сайті <http://eenu.edu.ua> та в бібліотеці Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за адресою: вул. Винниченка, 30 а, м. Луцьк, 43024.

Автореферат розісланий 11 серпня 2020 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Л. Я. Малімон

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Складна соціально-політична ситуація, зумовлена проведенням операцій Об'єднаних сил, спрямованих на протидію діяльності незаконних збройних формувань на сході України, посиленням небезпечності сучасної військово-професійної діяльності, загострює потребу в якісній підготовці особистості до військової служби. Водночас, військова діяльність, як і будь-яка інша, вимагає від людини, передусім, морально-психологічної готовності до праці загалом, тобто розуміння нею необхідності виконувати свої службові обов'язки й удосконалювати себе заради вдосконалення своєї діяльності. Однак, військова діяльність визначається високою динамікою, невизначеністю й новизною багатьох ситуацій, напруженістю, ризикованістю, можливою загрозою здоров'ю й іншими особливостями, що є джерелом психічної напруги й вимагають високого рівня розвитку психологічної готовності військовослужбовців.

Дослідженням психологічної готовності до діяльності займалися В. Барко, В. Варваров, О. Глотчкін, О. Добрянський, Ю. Забродін, Л. Кондрашова, В. Мірошніченко, І. Окуленко, В. Осьодло, Л. Сердюк, М. Феденко та ін. На сьогодні проблема психологічної готовності особистості до діяльності активно вивчається, проте наразі відсутнє стале уявлення про зазначений психологічний феномен, його структуру та механізми функціонування. Психологічну готовність до діяльності розглядають як певний функціональний і психічний стан людини (Є. Ільїн, М. Левітов, Л. Несесян, В. Пушкін, В. Ядов та ін.); як установку (О. Прангішвілі, Д. Узнадзе та ін.); як прояв індивідуально-особистісних якостей (Є. Борисова, М. Дяченко, О. Ковальов, О. Кретчак, В. Моляко, К. Платонов та ін.); як інтегративне особистісне та соціально-психологічне утворення (В. Бондаренко, О. Пасько та ін.); як стан, що передуює певній діяльності (В. Бондаренко); як одну зі складових загальної готовності до дії, що визначається психологічними чинниками (Б. Смірнов, О. Довгополова, О. Столяренко); як прояв усіх характеристик особистості, що дають змогу людині ефективно виконувати свою професійну діяльність (А. Деркач, Є. Клімов, О. Сафін, Є. Чугунова та ін.).

Проблема психологічної готовності до проходження військової служби, готовності до діяльності в особливих, напружених умовах з урахуванням специфіки діяльності військовослужбовців висвітлена в працях Я. Бондаренка, В. Варварова, О. Глотчкіна, О. Добрянського, С. Злепка, О. Колесніченка, П. Корчемного, В. Крайнюк, Л. Матохнюк, І. Машук, С. Мула, В. Осьодла, О. Пасько, Н. Сторожук, О. Тімченка, М. Томчука, М. Феденка, В. Хіміча та ін. Водночас, вивчення психологічної готовності саме мобілізованих осіб до

несення військової служби, попри певний інтерес деяких науковців (О. Самойленко та ін.), є недостатнім, особливо з огляду на те, що мобілізовані військовослужбовці можуть опинятися в реальних бойових умовах, маючи різний досвід військової служби або навіть попри його відсутність.

Дотепер залишаються недостатньо дослідженими питання щодо особливостей функціонування психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, впливу не тільки внутрішніх, але й зовнішніх чинників на її формування. Існує потреба в створенні програм профілактичної спрямованості щодо підвищення психологічної готовності з метою попередження негативного впливу на психічне здоров'я військовослужбовців. Тому значущість і недостатня розробленість теоретичних та прикладних аспектів проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної і соціальної психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки «Методологія і практика дослідження особистості» та є складовою комплексної науково-дослідної теми «Психологія професіоналізму особистості: технології професійного самозбереження в практиці» (державний реєстраційний номер 0113U002217), що координується Міністерством освіти і науки України. Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 4 від 27.11.2014 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-емпіричному визначенні структурної організації та особливостей функціонування психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби; розробці й апробації програми соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Відповідно до поставленої мети визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз підходів щодо розгляду психологічної готовності особистості до діяльності та її структури.
2. Розробити теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності.
3. Емпірично дослідити особливості функціональної організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності та визначити її особливості в мобілізованих з різним досвідом військової служби.
4. Розробити та апробувати програму соціально-психологічного тренінгу, спрямованого на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Об'єктом дисертаційного дослідження є психологічна готовність до діяльності.

Предмет дослідження – психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби.

Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є теоретичні положення, пов'язані з теорією діалектичної логіки пізнання (Л. Виготський, В. Зінченко, Г. Костюк); положення системного (О. Бодальов, В. Гордон, О. Лукашев, О. Пасько, М. Томчук, В. Шадріков) та структурно-функціонального (А. Петровський, О. Столяренко, І. Ващенко) підходів; постулати та принципи діяльнісного підходу (О. Асмолов, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн), теорія єдності психіки та діяльності (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв), принцип активності (О. Асмолов, П. Гальперін, О. Леонтьєв, Н. Талізін). Також використано ідеї та положення принципів особистісного підходу (Б. Ананьєв, С. Максименко, В. Моляко, О. Шепілова), особистісно-діяльнісного підходу (А. Деркач, М. Корольчук, В. Крайнюк, О. Пасько), системно-структурного підходу до розуміння особистості (К. Платонов), суб'єктного підходу (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Л. Божович, А. Брушлинський, В. Мухіна), ресурсного підходу в подоланні складних життєвих ситуацій (В. Бодров, І. Ващенко, С. Калашнікова, Д. Леонтьєв, С. Хобфолл); основні положення про установчі детермінанти діяльності та поведінки (Д. Узнадзе), концепції конструктивної та неконструктивної рефлексії (Д. Леонтьєв, Є. Осін), теорії спілкування (О. Леонтьєва, О. Бодальова), теорії емоційного інтелекту (Д. Гоулман), теорії збереження ресурсів (Н. Водоп'янова, Є. Старченкова, С. Хобфолл), концепції метаресурсів (Д. Леонтьєв).

Методи дослідження: 1) *теоретичні*: дедуктивні та індуктивні, структурно-функціональне моделювання, узагальнення, систематизація; 2) *емпіричні*: а) методи для перевірки теоретичної моделі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби: анкетування (авторська анкета «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби»), психодіагностичні методи (методика «Прогноз», проєктивна методика «Тест дванадцяти тварин» Б. Пашнева, опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції» О. Зверькова та Є. Ейдмана, П'ятифакторний особистісний опитувальник «Велика п'ятірка» МакКрас-Коста), метод експериментальної семантики (методика особистісного диференціала, варіант, адаптований в НДІ ім. В. Бехтерева); б) методи для вивчення ефективності тренінгової програми: психодіагностичні методи («Шкала оцінки вираженості й спрямованості рефлексії» М. Гранта у модифікації А. Карпова; «Шкала толерантності до невизначеності» Д. МакЛейна в адаптації Є. Осіна, «Тест життєстійкості» С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва та О. Рассказової, «Стратегії подолання стресових ситуацій» С. Хобфолла в адаптації Н. Водоп'янової та О. Старченкової); 3) *методи*

математично-статистичної обробки даних: методи кількісного опису даних – підрахунки абсолютних величин, їх відсоткового розподілу, визначення середньогрупових, мінімальних, максимальних показників у групі, показників стандартного відхилення, асиметрії, ексцесу, процентилів; методи статистичного виводу: аналіз дискримінацій (для виявлення рівня рівномірності розподілу досліджуваних за групами прояву параметрів, які вивчались за допомогою авторської анкети), факторний аналіз з використанням методу основних компонентів та Varimax обертання (для мінімізації кількості змінних, створення моделі психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби завдяки виокремленню мінімального числа узагальнених факторів, що відображають найвагоміші характеристики), процедура стандартизації змінних шляхом Z-перетворень з метою трансформації первинних показників у стандартизовані, метод поділу на квартилі (для визначення рівнів психологічної готовності мобілізованих осіб), кореляційний аналіз (для визначення статистично достовірних кореляційних зв'язків між компонентами психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби), ф-критерій кутового перетворення Фішера (для встановлення відмінностей у рівнях сформованості психологічної готовності), t-критерій Ст'юдента для незалежних вимірів (з метою дослідження відмінностей за показниками сформованості компонентів внутрішнього та зовнішнього факторів структури психологічної готовності мобілізованих осіб з різним досвідом військової служби), T-критерій Вілкоксона (з метою виявлення зсувів досліджуваних показників, встановлення ефективності розробленої програми соціально-психологічного тренінгу); 4) *методи інтерпретації*: структурний та системний методи, які забезпечили обґрунтування визначених закономірностей, узгодження отриманих результатів із науковими фактами та концепціями. Статистична обробка даних здійснювалась за допомогою пакету програм STATISTICA 10.0.

Організація і база дослідження. Вибірку дослідження склали мобілізовані особи (n=126) віком від 20-ти до 46-ти років, що перебували на момент дослідження в навчальних ротах на базі двох військових частин Херсонської області (73 %) й мобілізовані військовослужбовці регіонального управління Державної прикордонної служби України (27 %). Вибірка гомогенна (лише представники чоловічої статі).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що:

вперше розроблено, обґрунтовано та емпірично верифіковано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб, в якій виокремлено зовнішні (відносини з сім'єю, відносини з товаришами по службі, ставлення до справи) та внутрішні (диспозиційний, когнітивний, мотиваційний, емоційно-вольовий, поведінковий компоненти) фактори, встановлено особливості їхнього взаємозв'язку у функціональній організації психологічної готовності

мобілізованих осіб до військової служби; досліджено відмінності в рівнях сформованості компонентів психологічної готовності мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби; розроблено та впроваджено програму соціально-психологічного тренінгу, що спрямована на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб та містить три блоки: розвиток психологічної стійкості, підвищення рівня саморегуляції та формування мотиваційно-інструментальних ресурсів;

поглиблено сутність розуміння психологічної готовності особистості до діяльності як інтегративного психологічного утворення, єдності як внутрішніх (індивідуально-психологічних), так і зовнішніх (системи значущих відносин) факторів; *доповнено* наукові знання про психологічну готовність до військової служби, її структуру, особливості функціонування, а також *удосконалено* комплекс методів діагностування психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби;

набуло подальшого розвитку положення про психологічну готовність як основоположний чинник ефективності професійної діяльності; щодо основних психологічних умов оптимізації психологічної готовності до військової служби мобілізованих осіб.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає в тому, що емпіричним шляхом обґрунтовано адекватність апробованого комплексу психодіагностичних засобів вивчення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби; в створенні авторської анкети «Вивчення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на психологічну готовність мобілізованих осіб до військової служби»; в розробці та впровадженні програми соціально-психологічного тренінгу, який спрямований на формування психологічної стійкості військовослужбовців, їхньої саморегуляції та формування мотиваційно-інструментальних ресурсів, що сприяє вдосконаленню процесу підготовки та підвищення кваліфікації мобілізованих осіб до проходження військової служби. Отримані результати можна використовувати при розробці окремих рекомендацій для сержантського та офіцерського (молодшого та старшого) особового складу з метою врахування ними особливостей психологічної готовності військовослужбовців до військової діяльності, а також результати дослідження можуть використовуватись військовими психологами як параметри можливої психокорекційної роботи щодо розвитку психологічної готовності мобілізованих осіб до несення військової служби. Висновки роботи можуть бути використані при викладанні навчальних дисциплін «Загальна психологія», «Психологічна діагностика та корекція», «Психологія тренінгової роботи», «Військова психологія», «Психологія особистості», «Психологія професійної безпеки особистості».

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (№ 03-28/04/707а від 02.03.2020 р.), Херсонського інституту ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (№ 49 від 02.03.2020 р.); роботу з особовим складом підрозділів військової частини А 1836 (№ 330/305/5/417 від 30.04.2020 р.), військової частини 3056 (№ 27/22/1-276 від 28.04.2020 р.) психотерапевтичну, психоконсультативну та психокорекційну роботу з мобілізованими особами практичних психологів Херсонської міської громадської асоціації психологів та психотерапевтів (№ 01-31/60 від 20.01.2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи відображено в публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та соціальної психології і соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Результати проведеного дослідження доповідалися автором на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасний вимір психології та педагогіки» (Львів, 2018), «Психологія людини: свідомість і реальність» (Ніжин, 2018), «Сучасні інновації у сфері педагогіки та психології» (Київ, 2018), «Actual Problems of Science and Education APSE – 2019» (Будапешт, 2019), «Психологічна наука та практика ХХІ століття» (Львів, 2019), «Public health – social, educational and psychological dimensions» (Люблін, 2019), «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості» (м. Херсон, 2019).

Публікації. Основний зміст та результати дисертаційного дослідження висвітлено в 13 одноосібних публікаціях, з яких 6 статей опубліковано в наукових виданнях України, що включені до переліку фахових у галузі психології; 1 стаття у фаховому міжнародному періодичному виданні з психології та 6 – у збірниках наукових праць та матеріалів конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (257 найменувань, з них 12 – англійською мовою) та 6 додатків на 53 сторінках. Робота містить 38 таблиць і 6 рисунків. Загальний обсяг дисертації складає 275 сторінок, основний зміст роботи викладено на 178 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання, методи дослідження, розкрито методологічну та теоретичну основу дослідження, висвітлено наукову новизну і практичну значущість роботи, наведено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження у практику, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічні підходи до вивчення особливостей психологічної готовності особистості до діяльності» розкрито

розуміння поняття «психологічна готовність» в психолого-педагогічній літературі; теоретично узагальнено концептуальні підходи до вивчення психологічної готовності особистості до діяльності; запропоновано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

В психологічній літературі виокремлюють декілька підходів в дослідженні готовності до професійної діяльності: *функціональний*, в межах якого готовність розглядається як певний психічний стан людини, що є умовою високих результатів, досягнень під час виконання того чи іншого виду діяльності (В. Алатовцев, О. Асмолов, А. Ганушкін, Є. Ільїн, Є. Кузьмін, М. Левітов, Л. Нерсисян, В. Пушкін, А. Пуні, С. Равікович, Д. Узнадзе, В. Ядов та ін.); *особистісний*, представники якого розуміють готовність як набір індивідуально-особистісних якостей, що включає в себе пізнавальний, мотиваційний і вольовий компоненти, зміст котрих залежить від характеру діяльності, що виконується (Б. Ананьев, Л. Божович, О. Веденов, Л. Карамушка, О. Ковальов, І. Кон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, В. Мерлін, В. Моляко, В. Столін, І. Чеснокова та ін.); *системний*, з позицій якого психологічна готовність до діяльності розглядається через пізнання людиною своїх внутрішніх можливостей і реалізацію їх для досягнення бажаного результату в її професійній діяльності (О. Бодальов, А. Брушлінський, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Гордон, В. Зінченко, Я. Коломинський, В. Кудрявцев, О. Лукашев, В. Шадріков, О. Фінів та ін.); *особистісно-діяльнісний*, в межах якого готовність розглядається як цілісний прояв усіх сторін особистості, що дає змогу людині ефективно здійснювати свою професійну діяльність (А. Деркач, Є. Клімов, О. Сафін, К. Платонов, Є. Чугунова та ін.).

Залежно від підходу до розуміння сутності поняття «психологічна готовність» авторами виокремлюється різна її структура, основні компоненти та шляхи формування. Встановлено, що найтипівішими компонентами психологічної готовності особистості до здійснення діяльності є мотиваційний (професійна спрямованість, професійні установки, поєднання мотивів, що активізують та спрямовують особистість до професійної діяльності), емоційно-вольовий (здатність регулювати власний емоційний стан), особистісний (наявність індивідуально-психологічних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності) та когнітивний. Когнітивний компонент в запропонованих структурах психологічної готовності вміщує три складові: сформованість професійних знань, умінь та навичок; розвиток пізнавальних процесів та самооцінку своїх професійних навичок, що дає змогу, відповідно, виокремити когнітивно-рефлексивний, когнітивно-пізнавальний та когнітивно-діяльнісний аспекти когнітивного компоненту. Окрім того, в багатьох дослідженнях виокремлюються ситуативні компоненти психологічної

готовності особистості, зокрема, креативність як здатність до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, генерації нових, незвичайних ідей, до усвідомлення та розвитку особистісного і професійного досвіду (Н. Сторожук); фізичний компонент як практична підготовленість, формування необхідних фізичних якостей (В. Мірошніченко, Д. Іщенко); соціальний компонент як взаємодія із соціумом, спілкування, вміння орієнтуватись у правовідносинах (О. Пасько). Розбіжності у визначенні компонентного складу структури психологічної готовності до діяльності зумовлені передусім відмінностями у предметі дослідження, яким є різні види діяльності, а також різними методологічними засадами й контекстом розгляду проблеми.

На основі теоретичного аналізу поняття й структури психологічної готовності особистості до діяльності визначено основні фактори формування психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби: внутрішні (індивідуально-особистісні) та зовнішні (система значущих відносин) й зацентровано увагу на важливості їхнього взаємозв'язку та впливу на успішність несення військової служби. Запропоновано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, в якій враховано зовнішні та внутрішні фактори, що утворюються поєднанням відповідних компонентів структури психологічної готовності: відносини з сім'єю, відносини з товаришами по службі, ставлення до справи (зовнішній фактор) та диспозиційний, емоційно-вольовий, поведінковий, мотиваційний, когнітивний компоненти, які характеризують внутрішній фактор психологічної готовності (рис.1).

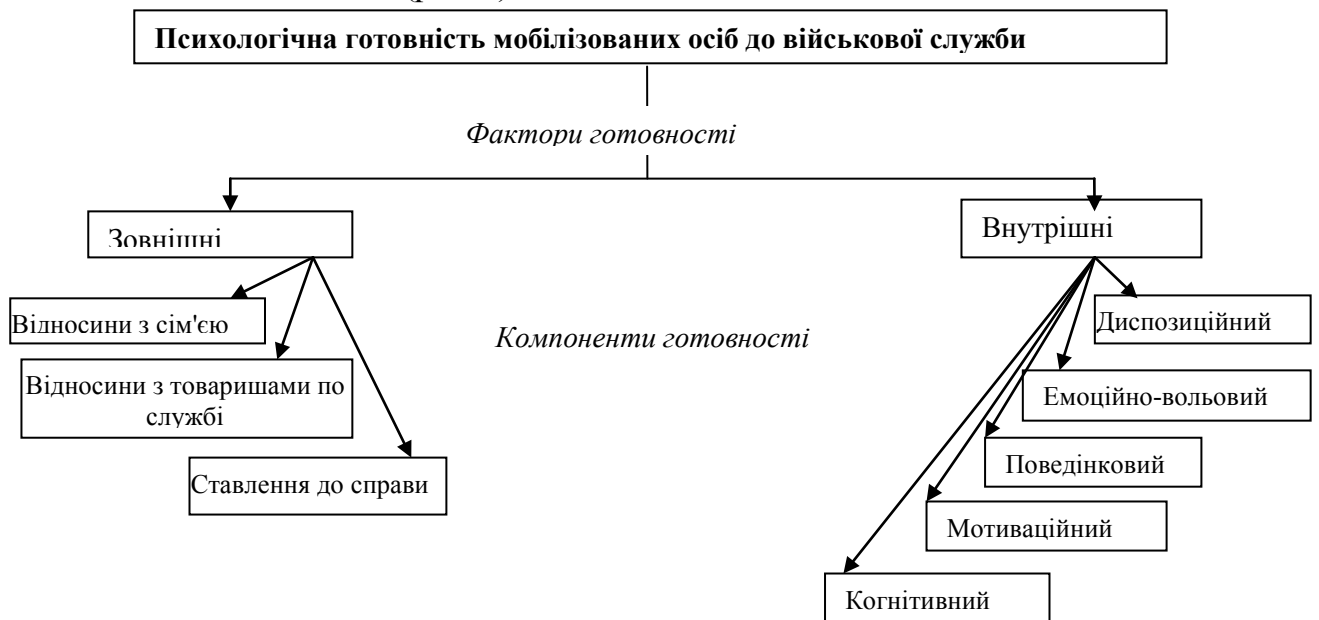

Рис. 1. Структура психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби

Ставлення до справи характеризує ставлення мобілізованих осіб до військової служби, а також до проблем, які можуть виникати у їхній військово-

професійній діяльності; *відносини з товаришами по службі* відображають особливості взаємодії військовослужбовців у колективі, характер можливих проблем у взаєминах; *відносини з сім'єю* демонструють цінність сімейних стосунків для військовослужбовця, ставлення рідних до його професійної діяльності, а також представленість сімейних цінностей у ціннісно-мотиваційній системі мобілізованих осіб. *Диспозиційний компонент* психологічної готовності розглядається нами як комплекс особистісних рис досліджуваних, завдяки яким вони здатні протидіяти труднощам під час несення служби й переборювати зовнішні та внутрішні перешкоди на шляху досягнення поставленої мети. *Мотиваційний компонент* відображає складну систему мотивів, що активує й спрямовує енергію мобілізованого до діяльності в надзвичайних умовах та містить мотиваційні установки й ціннісні орієнтації. *Когнітивний компонент* розглядається як рівень розвитку знань, умінь, навичок та уявлень про складнощі військової служби й можливі перешкоди, які необхідно долати для забезпечення успішної військової діяльності. *Емоційно-вольовий компонент* відображає емоційну стійкість, емоційне ставлення до військової служби, рівень вольової саморегуляції. *Поведінковий* узагальнює потенційні поведінкові реакції, стратегії поведінки та здатність військовослужбовця до самоконтролю в складних та емоційно напружених умовах діяльності.

Теоретично обґрунтовано, що виокремлені структурні компоненти психологічної готовності мобілізованих осіб (внутрішні та зовнішні) тісно взаємопов'язані і лише сукупно визначають рівень психологічної готовності мобілізованих до військової служби.

У **другому розділі** «Процедурно-методичне забезпечення програми емпіричного дослідження психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби» описано програму емпіричного дослідження та послідовність її реалізації; визначено вибірку дослідження та основні психодіагностичні прийоми; подано результати аналізу внутрішньої узгодженості й дискримінативності авторської анкети, а також застосування методів математичної статистики для групування первинних анкетних даних й емпіричної перевірки запропонованої теоретичної структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Аналіз дискримінативності розробленої анкети для перевірки рівномірності розподілу досліджуваних за групами прояву параметру, що вивчається, засвідчив, що більшість показників анкети, зокрема, самооцінка професійних навичок ($\delta=0,899$), значущість проходження військової служби ($\delta=0,75$), наявність особистісно-орієнтованих очікувань від служби в армії ($\delta=0,856$), наявність віддалених в часі очікувань від служби в армії ($\delta=0,836$), характер ставлення рідних до служби ($\delta=0,802$), вплив соціально-політичних

подій на ставлення до військової служби ($\delta=0,718$), наявність позитивних думок на звістку про мобілізацію ($\delta=0,872$), наявність стеничних емоцій на звістку про мобілізацію ($\delta=0,718$), характер спілкування в середовищі мобілізованих осіб та військовослужбовців ($\delta=0,882$)) мають високий рівень дискримінативності, оскільки коефіцієнт дискримінативності δ Фергюсона є більшим ніж 0,7; показники добровільність проходження служби ($\delta=0,695$), військова кваліфікація ($\delta=0,606$), характер змін в ставленні до військової служби ($\delta=0,629$) мають достатній рівень дискримінативності (коефіцієнт δ Фергюсона від 0,6 до 0,7), що свідчить про досягнення задовільного розподілу даних. Водночас, показники стійкості до стресу ($\delta=0,465$), наявності військової підготовки ($\delta=0,31$) та представленості цілей, що пов'язані із самовдосконаленням, в мотиваційній сфері мобілізованих осіб ($\delta=0,332$), виявились недостовірними (коефіцієнт δ Фергюсона менший 0,5) і були видалені із загального масиву питань анкети.

Внаслідок факторного аналізу первинних анкетних даних було виокремлено чотири узагальнені мотиваційні тенденції вступу мобілізованих осіб на військову службу: «самореалізація» (17 % дисперсії), «прагнення до поваги та самоповаги» (16,5 %), «прояв патріотизму» (15 %), «вирішення особистих проблем» (11 %); чотири узагальнені ціннісні орієнтації мобілізованих осіб під час військової служби: «смыслотворча» (18,42 % дисперсії), «моральна» (18,36 %), «ціннісна орієнтація розвитку» (14,35 %), «сімейна» (13,71 %); три узагальнені вольові спрямованості мобілізованих осіб: «самоволодіння» (36,5 % дисперсії), «цілеспрямованість» (17 %), «емоційна нестриманість» (16 %), а також узагальнені проблеми мобілізованих осіб під час служби: «проблеми у взаємовідносинах» (19,91 %), «матеріальні проблеми» (18,63 %), «зовнішні проблеми» (17,06 %).

Проведення факторизації методом головних компонент із варімакс-обертанням матриці показників дало змогу отримати факторну структуру внутрішніх та зовнішніх факторів психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. У складі внутрішнього фактора психологічної готовності виокремлено шість факторів: «емоційно-вольовий компонент» (9,96 % сумарної дисперсії), «поведінковий» (8,3 %), «когнітивно-рефлексивний» (8,1 %), «мотиваційний» (7,95 %), «диспозиційний» (7,2 %), «когнітивно-прогностичний» (5,5 %). Факторну модель зовнішнього фактора структури психологічної готовності складають: «відносини з товаришами по службі» (15,33 % сумарної дисперсії), «ставлення до справи» (15,32 %), «відносини з сім'єю» (14,89 %). Результати факторного аналізу загалом підтвердили положення теоретичної моделі й дали змогу уточнити характер сформованості певних компонентів, зокрема, виокремити в когнітивному компоненті

когнітивно-рефлексивний та когнітивно-прогностичний компоненти структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

У **третьому розділі** *«Емпіричне дослідження психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби»* презентовано результати вивчення функціональної організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби; описано рівні сформованості психологічної готовності мобілізованих осіб; досліджено відмінності за показниками сформованості компонентів структури психологічної готовності мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби; описано програму соціально-психологічного тренінгу, спрямовану на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, статистично підтверджено її ефективність.

Кореляційний аналіз отриманих результатів дозволив встановити тісний статистично значущий взаємозв'язок зовнішнього фактора структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби з показниками характеру відносин з товаришами по службі ($r = 0,67$, при $p \leq 0,001$), відносин з сім'єю ($r = 0,58$, при $p \leq 0,001$), ставлення до справи ($r = 0,64$, при $p \leq 0,001$), рівня сформованості мотиваційного ($r = 0,45$, при $p \leq 0,001$), емоційного-вольового ($r = 0,19$, при $p \leq 0,05$) компонентів та загальною сформованістю внутрішнього фактора структури психологічної готовності ($r = 0,32$, при $p \leq 0,001$). Внутрішній фактор психологічної готовності характеризується статистично достовірними зв'язками з емоційно-вольовим ($r = 0,697$, при $p \leq 0,001$), поведінковим ($r = 0,64$, при $p \leq 0,001$), мотиваційним ($r = 0,699$, при $p \leq 0,001$), диспозиційним ($r = 0,65$, при $p \leq 0,001$), когнітивно-рефлексивним ($r = 0,61$, при $p \leq 0,001$), «відносини з сім'єю» ($r = 0,43$, при $p \leq 0,001$) та «відносини з товаришами по службі» ($r = 0,18$, при $p \leq 0,05$) компонентами й загальним показником сформованості зовнішнього фактора структури психологічної готовності мобілізованих осіб ($r = 0,32$, при $p \leq 0,001$). Встановлено, що саме мотиваційний компонент має найбільшу кількість статистично значущих взаємозв'язків з компонентами внутрішнього (загальною сформованістю внутрішнього фактора структури психологічної готовності ($r = 0,699$, при $p \leq 0,001$), емоційно-вольовим ($r = 0,31$, при $p \leq 0,001$), поведінковим ($r = 0,42$, при $p \leq 0,001$), когнітивно-рефлексивним ($r = 0,31$, при $p \leq 0,001$), диспозиційним ($r = 0,26$, при $p \leq 0,01$) компонентами) та зовнішнього (загальною сформованістю зовнішнього фактора психологічної готовності ($r = 0,45$, при $p \leq 0,001$), компонентами «відносини з товаришами по службі» ($r = 0,25$, при $p \leq 0,01$) та «відносини з сім'єю» ($r = 0,6$, при $p \leq 0,001$)) фактора психологічної готовності мобілізованих осіб, а також найбільш значущий зв'язок із загальною сформованістю психологічної готовності ($r = 0,74$, при $p \leq 0,001$). Можна зробити висновок, що мотиваційний компонент є системоутворюючим фактором організації психологічної готовності

мобілізованих осіб до військової діяльності, що об'єднує компоненти внутрішнього та зовнішнього факторів, а отже, його активізація може прискорити формування психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Виявлення рівня психологічної готовності мобілізованих осіб до несення військової служби здійснювалось за допомогою методу поділу на квартилі. Для визначення відповідності відсоткового розподілу за визначеними рівнями сформованості готовності мобілізованих осіб до військової служби було обрано два достатньо об'єктивні критерії: рівень нервово-психічної стійкості, що діагностується за стандартизованою методикою «Прогноз», і стаж військової служби. За допомогою ϕ – критерію Фішера визначено значущі розбіжності, зокрема: для мобілізованих осіб з високим рівнем нервово-психічної стійкості властиві середній та високий рівень психологічної готовності до військової служби; особи з середнім рівнем нервово-психічної стійкості характеризуються переважанням середнього рівня психологічної готовності, а для більшості мобілізованих осіб з низьким рівнем нервово-психічної стійкості властивий низький рівень психологічної готовності. З'ясовано, що з досвідом служби у мобілізованих підвищується рівень їх психологічної готовності до несення військової служби: мобілізовані особи без досвіду служби характеризуються низьким рівнем психологічної готовності до військової служби; для осіб з однорічним досвідом служби властивий середній рівень готовності, а в осіб з досвідом служби 2-3 роки переважає середній та високий рівні психологічної готовності до військової служби.

Виявлено відмінності в структурно-функціональній організації психологічної готовності мобілізованих осіб з різним досвідом військової служби (t-критерій Ст'юдента), зокрема: особи без досвіду військової служби характеризуються нижчим рівнем сформованості емоційно-вольового компонента порівняно з мобілізованими особами з досвідом строкової ($t = 3,29$; $\alpha \geq 0,999$) та контрактної служби ($t = 3,15$; $\alpha \geq 0,999$); нижчим рівнем сформованості поведінкового компонента, ніж мобілізовані з досвідом строкової ($t = 3,46$; $\alpha \geq 0,999$) та контрактної ($t = 3,27$; $\alpha \geq 0,99$) служби; нижчим рівнем сформованості когнітивно-рефлексивного компонента, ніж мобілізовані особи з досвідом строкової ($t = 3,59$; $\alpha \geq 0,999$) та контрактної ($t = 3,61$; $\alpha \geq 0,999$) служб. Виявлено статистично достовірні відмінності за рівнем сформованості диспозиційного компонента психологічної готовності в досліджуваних з досвідом контрактної служби й без досвіду ($t = 2,83$; $\alpha \geq 0,99$), а також з досвідом строкової служби ($t = 2,38$; $\alpha \geq 0,95$). У досліджуваних з досвідом контрактної служби більш сформований компонент «відносини з товаришами по службі», ніж у досліджуваних з досвідом строкової служби ($t = 5,2$; $\alpha \geq 0,999$) та без досвіду ($t = 4,35$; $\alpha \geq 0,999$). Також для мобілізованих

осіб з досвідом контрактної служби притаманний вищий рівень сформованості мотиваційного компонента, ніж для осіб без досвіду військової служби ($t = 2,48$; $\alpha \geq 0,95$). Також виявлено статистично достовірні розбіжності за загальним показником рівня сформованості психологічної готовності в осіб з досвідом строкової служби та без досвіду військової діяльності ($t = 3,17$; $\alpha \geq 0,99$), з досвідом строкової та контрактної служби ($t = 2,63$; $\alpha \geq 0,99$), з досвідом контрактної служби й без досвіду ($t = 4,28$; $\alpha \geq 0,999$).

З метою підвищення рівня психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби розроблено авторську програму соціально-психологічного тренінгу, що базується на гуманістичній філософській парадигмі й суб'єктному підході, враховує психологічні теорії спілкування О. Леонтьєва і О. Бодальова, теорію емоційного інтелекту Д. Гоулмана, теорію збереження ресурсів Н. Водоп'янової, Є. Старченкової, С. Хобфолла, концепцію метаресурсів Д. Леонтьєва і складається з трьох блоків: розвиток психологічної стійкості, підвищення рівня саморегуляції, формування мотиваційно-інструментальних ресурсів особистості.

При підготовці програми враховано, що основні компоненти внутрішнього фактора структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби (диспозиційний, когнітивно-прогностичний, когнітивно-рефлексивний) є сталими, індивідуально-типологічними, пов'язаними з нервово-психічними процесами, особливостями темпераменту, а отже, важко піддаються змінам. Обґрунтовано можливість більш результативного впливу на зовнішні фактори й на складові мотиваційного, емоційно-вольового та поведінкового компонентів внутрішнього фактора психологічної готовності мобілізованих осіб. На основі теоретичних узагальнень наукових джерел виокремлено основні прояви готовності до діяльності, на розвиток яких була спрямована програма, а саме: конструктивних стратегій опанувальної поведінки (теорія психологічного стресу Л. Бітехніної, ресурсна концепція стресу С. Хобфолла, теорія збереження ресурсів Н. Водоп'янової, Є. Старченкової), життестійкості (теорія життестійкості С. Мадді, Б. Ананьєва, Д. Леонтьєва), адекватної оцінки ризику (концепція життестійкості як розуміння ризику С. Мадді), оптимального рівня рефлексії (концепція конструктивної та неконструктивної рефлексії Д. Леонтьєва, Є. Осіна; діяльнісний підхід до розуміння рефлексії Л. Виготського) та толерантності до невизначених ситуацій (стійкість до впливу фактора невизначеності зовнішнього та внутрішнього середовища як професійно важлива якість за А. Карповим). Відповідно до цього для дослідження ефективності соціально-психологічного тренінгу було застосовано комплекс психодіагностичних методик: «Шкала оцінки вираженості й спрямованості рефлексії» М. Гранта у модифікації А. Карпова, «Шкала толерантності до невизначеності» Д. МакЛейна в адаптації Є. Осіна, «Тест

життєстійкості» С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва та О. Рассказової, опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» С. Хобфолла в адаптації Н. Водоп'янової та О. Старченкової.

Порівняння результатів проведених діагностичних замірів до та після проходження тренінгової програми здійснювалось за допомогою Т-критерію Вілконсона і продемонструвало такі значущі відмінності: за блоком «Розвиток психологічної стійкості» встановлено підвищення загальної толерантності до невизначеності ($T_{\text{емп.}}=6$, $p \leq 0,05$), рівня життєстійкості ($T_{\text{емп.}}=10$, $p \leq 0,05$) та «залученості» ($T_{\text{емп.}}=7,5$, $p \leq 0,05$), позитивного ставлення мобілізованих осіб до складних задач ($T_{\text{емп.}}=1,5$, $p \leq 0,01$); за блоком «Підвищення рівня саморегуляції» відбулось зростання прийняття готовності до ризику ($T_{\text{емп.}}=1$, $p \leq 0,05$) й позитивного ставлення до невизначених ситуацій ($T_{\text{емп.}}=3$, $p \leq 0,05$); зниження рівня соціорефлексії ($T_{\text{емп.}}=5$, $p \leq 0,05$), асоціальних стратегій подолання стресу, а саме рівня агресивних дій ($T_{\text{емп.}}=3$, $p \leq 0,05$); за блоком «Формування мотиваційно-інструментальних ресурсів» підвищився рівень ставлення до невизначених ситуацій ($T_{\text{емп.}}=5$, при $p \leq 0,05$), загальне прийняття невизначеності ($T_{\text{емп.}}=5$, при $p \leq 0,05$) й відчуття контролю ($T_{\text{емп.}}=8$, при $p \leq 0,05$), пошук соціальної підтримки для вирішення стресових ситуацій ($T_{\text{емп.}}=2$, при $p \leq 0,05$) і застосування конструктивних стратегій в стресовій ситуації ($T_{\text{емп.}}=6$, $p \leq 0,05$), а також зріс рівень використання асертивних дій ($T_{\text{емп.}}=5$, при $p \leq 0,05$). Водночас суттєво зменшилися показники застосування маніпуляційних ($T_{\text{емп.}}=5$, при $p \leq 0,05$), асоціальних (цинічності) ($T_{\text{емп.}}=8$, при $p \leq 0,05$) та агресивних дій ($T_{\text{емп.}}=8$, при $p \leq 0,05$). Отримані результати демонструють позитивну динаміку розвитку психологічної готовності мобілізованих осіб до несення військової служби, що є свідченням ефективності розробленої тренінгової програми.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретико-методологічне обґрунтування й емпіричне дослідження проблеми психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, що дало підстави дійти таких висновків:

1. Узагальнення наукових досліджень психологічної готовності особистості до діяльності дало змогу окреслити поле її аналізу й розуміння в межах функціонального (готовність розглядається як певний психічний стан особистості, що забезпечує досягнення високих результатів, успішність діяльності), особистісного (готовність трактується як набір індивідуально-особистісних рис, обумовлених специфікою діяльності), системного (готовність розглядається як єдність особистісних здібностей та соціального середовища й визначається закономірностями їх взаємозв'язку) й особистісно-діяльнісного (наголошується на зумовленості психологічної готовності стійкими

особистісними якостями та впливом конкретних умов, у яких відбувається діяльність) підходів й обґрунтувати доцільність системного підходу в розумінні поняття «психологічна готовність» як основоположного в нашому дослідженні.

Виокремлено найбільш сталі компоненти структури психологічної готовності: мотиваційний, емоційно-вольовий та когнітивний, а також ситуативні складові, що зумовлені передусім розбіжностями предметів дослідження й різним контекстом розгляду проблеми.

2. Запропоновано й емпірично верифіковано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, що враховує два фактори готовності (зовнішній та внутрішній) й включає такі компоненти: «відносини з сім'єю», «відносини з товаришами по службі», «ставлення до справи» (компоненти зовнішнього фактора психологічної готовності) й емоційно-вольовий, мотиваційний, диспозиційний, поведінковий, когнітивно-прогностичний та когнітивно-рефлексивний компоненти внутрішнього фактора психологічної готовності.

3. Емпірично встановлено, що сформованість зовнішнього фактора структури психологічної готовності визначається не лише зовнішніми компонентами, а й рівнем сформованості у мобілізованих осіб емоційно-вольового та мотиваційного компонентів психологічної готовності. Сформованість внутрішнього фактора обумовлена, окрім внутрішніх компонентів, сформованістю у мобілізованих осіб відносин з сім'єю й відносин з товаришами по службі. З'ясовано, що системоутворюючим фактором організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності, що об'єднує компоненти внутрішнього та зовнішнього факторів, є мотиваційний компонент, а отже, підвищення мотиваційних тенденцій у мобілізованих осіб сприятиме підвищенню рівня їх психологічної готовності.

Досліджено відмінності у рівні сформованості компонентів структури психологічної готовності мобілізованих осіб з різним досвідом військової служби. Встановлено, що особи без досвіду військової служби мають нижчий рівень сформованості емоційно-вольового, поведінкового, когнітивно-рефлексивного компонентів і загальної сформованості психологічної готовності, ніж мобілізовані особи з досвідом строкової та контрактної служб. Мобілізовані особи з досвідом контрактної служби відзначаються вищим рівнем сформованості диспозиційного компоненту (сформованими професійно-особистісними якостями, які детермінують їх особистісну безпеку під час військової служби), у них кращі відносини з товаришами по службі й загалом вища загальна сформованість психологічної готовності, ніж у мобілізованих осіб без досвіду та з досвідом строкової служби; а також вони мають вищі показники сформованості мотиваційного, емоційно-вольового, поведінкового

та когнітивно-рефлексивного компонентів психологічної готовності порівняно з мобілізованими без досвіду служби. Мобілізовані особи з досвідом строкової служби демонструють вищий рівень сформованості емоційно-вольового, поведінкового, когнітивно-рефлексивного компонентів й загальної сформованості психологічної готовності, ніж мобілізовані особи без досвіду служби; однак, порівняно з особами з досвідом контрактної служби, у структурі їх психологічної готовності менше виражені такі компоненти, як диспозиційний та відносини з товаришами по службі, а також нижчий рівень загальної сформованості психологічної готовності. З'ясовано, що для мобілізованих осіб без досвіду військової служби характерний низький рівень психологічної готовності до служби, для осіб з однорічним досвідом служби – середній рівень, а для осіб з досвідом служби 2-3 роки – середній та високий рівні психологічної готовності.

4. Розроблено та апробовано програму соціально-психологічного тренінгу підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності, що складається з трьох блоків: розвиток психологічної стійкості, підвищення рівня саморегуляції та формування мотиваційно-інструментальних ресурсів. Підтверджено, що блок тренінгової програми «Розвиток психологічної стійкості» сприяє підвищенню рівня життестійкості мобілізованих, залученості, позитивного ставлення до невизначеності й виконання складних задач, сприйняттю себе як суб'єкта власних дій, більш оптимістичній оцінці власних успіхів і невдач, розвитку здатності швидше переходити від планів до дій та проявляти вищу готовність до ризику. Блок програми «Підвищення рівня саморегуляції» сприяє розвитку прийняття готовності до ризику, позитивного ставлення до негативних ситуацій, зниженню рівня соціорефлексії, а також рівня асоціальних стратегій подолання стресу, зокрема агресивних дій. Блок тренінгової програми «Формування мотиваційно-інструментальних ресурсів» сприяє підвищенню прийняття невизначеності, посиленню відчуття контролю, зростанню асертивних дій, підвищенню пошуку військовослужбовцями соціальної підтримки й рівня застосування конструктивних стратегій у стресових ситуаціях, а також зниженню рівня використання маніпуляцій, асоціальних та агресивних дій.

Проведене дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. *Перспективи* подальших досліджень полягають у вивченні специфіки психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби з урахуванням вікових особливостей та в подальшому впровадженні запропонованої тренінгової програми щодо підвищення психологічної готовності у професійну психологічну підготовку мобілізованих військовослужбовців до бойової діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, надруковані у виданнях, що затвердженні як фахові в галузі психології:

1. Ковальська Г. О. Образ ідеального військовослужбовця в уявленні мобілізованих солдат. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2014. Вип. 2. Т. 1. 67-71.

2. Нікітенко Г. О. Дослідження внутрішніх та зовнішніх факторів психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби засобом анкетування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : збірник наукових праць*. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. 64-71.

3. Нікітенко Г. О. Оптимізація психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 34. 175-193.

4. Нікітенко Г. О. Особливості структури психологічної готовності в мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 32. 217-231.

5. Нікітенко Г. О. Теоретична модель структури психологічної готовності мобілізованих осіб до військової діяльності. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 3. 71-75.

6. Нікітенко Г. О. Факторна модель психологічної готовності мобілізованих військовослужбовців. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Вип. 4. 60-67.

Стаття у зарубіжному періодичному фаховому виданні:

7. Никитенко А. О. Особенности организации психологической готовности личности к военной службе. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. VII (76). Issue: 187. 78-81.

Статті, опубліковані у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій:

8. Нікітенко Г. О. Авторська програма соціально-психологічного тренінгу щодо оптимізації психологічної готовності до військової служби з використанням різних стратегій ресурсного підходу. *Психологічна наука та практика XXI століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 31-35.

9. Нікітенко Г. О. Методологічні особливості дослідження психологічної готовності особистості до військової служби. *Психологія людини: свідомість і реальність: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 181-183; режим доступу: www.ndu.edu.ua/storage/2018/psuh_svid_real.pdf

10. Нікітенко Г. О. Особливості емоційно-вольової сфери у мобілізованих осіб з різним досвідом військової служби. *Сучасні інновації у сфері педагогіки*

та психології: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. 108-110.

11. Нікітенко Г. О. Особливості мотиваційного компонента психологічної готовності військовослужбовців з різним досвідом служби. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості*: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції / ред. кол.: О. Є. Блинова, Н. І. Тавровецька. Херсон: ФОП Вишемирський В. С., 2019. 216-219; режим доступу: <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/9270>.

12. Нікітенко Г. О. Особливості прояву поведінкових стратегій у мобілізованих військовослужбовців. *Сучасний вимір психології та педагогіки*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. 38-41.

13. Nikitenko H. Comparison of the level of formation the components of the structure of psychological readiness of military personnel with different service experience. *Public health – social, educational and psychological dimensions: conference proceedings V International research & training conference*. Lublin: The John Paul II Catholic University of Lublin, 2019. 26-27.

АНОТАЦІЇ

Нікітенко Г. О. Психологічна готовність мобілізованих осіб до військової служби. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01. – загальна психологія, історія психології. – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2020.

В дисертації обґрунтовано особливості психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби. Деталізовано основні категоріально-понятійні контури феномену психологічної готовності та розглянуто концептуальні позиції щодо вивчення психологічної готовності особистості до діяльності.

Запропоновано й емпірично верифіковано теоретичну модель психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби, що враховує два фактори (зовнішній та внутрішній) й включає такі компоненти: «відносини з сім'єю», «відносини з товаришами по службі», «ставлення до справи» (компоненти зовнішнього фактора психологічної готовності) й емоційно-вольовий, мотиваційний, диспозиційний, поведінковий, когнітивно-прогностичний та когнітивно-рефлексивний (компоненти внутрішнього фактора психологічної готовності). Емпірично експліковано особливості взаємозв'язку зовнішніх та внутрішніх факторів у структурно-функціональній організації психологічної готовності мобілізованих осіб до військової служби.

Досліджено відмінності в рівнях сформованості компонентів психологічної готовності мобілізованих осіб із різним досвідом військової служби. Розроблено та впроваджено програму соціально-психологічного

тренінгу, що спрямована на підвищення психологічної готовності мобілізованих осіб за допомогою формування психологічної стійкості військовослужбовців, їх саморегуляції й розвитку мотиваційно-інструментальних ресурсів.

Ключові слова: психологічна готовність, модель психологічної готовності, компоненти готовності, мобілізовані військовослужбовці, програма соціально-психологічного тренінгу.

Никитенко А. О. Психологическая готовность мобилизованных лиц к военной службе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01 – общая психология, история психологии. – Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, 2020.

Диссертация посвящена исследованию особенностей психологической готовности мобилизованных лиц к военной службе. Детализировано основные категориально-понятийные контуры феномена психологической готовности и рассмотрены концептуальные позиции изучения психологической готовности личности к деятельности. Выделены компоненты структуры психологической готовности: мотивационный, эмоционально-волевой и когнитивный, а также ситуативные составляющие, обусловленные прежде всего различиями предметов исследования и различным контекстом рассмотрения проблемы.

Предложено и верифицировано теоретическую модель психологической готовности мобилизованных лиц к военной службе, в которой учтена взаимосвязь двух факторов и девяти компонентов психологической готовности: эмоционально-волевого, мотивационного, диспозиционного, поведенческого, когнитивно-прогностического и когнитивно-рефлексивного компонентов внутреннего фактора психологической готовности и «отношения с семьей», «отношения со сослуживцами», «отношение к делу» – внешнего фактора структуры психологической готовности. Эмпирически установлено, что системообразующим фактором психологической готовности мобилизованных лиц к военной службе, который объединяет компоненты внешнего и внутреннего факторов в единую систему, выступает мотивационный компонент.

Выявлено уровни психологической готовности мобилизованных лиц к несению военной службы. Для мобилизованных лиц без опыта военной службы характерен низкий уровень психологической готовности, для лиц с опытом службы до одного года – средний уровень психологической готовности, а для лиц с опытом службы два/три года – средний и высокий уровни психологической готовности к несению военной службы. Установлено, что лица без опыта военной службы имеют более низкий уровень сформированности эмоционально-волевого, поведенческого, когнитивно-

рефлексивного компонентов и общей сформированности психологической готовности, чем мобилизованные лица с опытом срочной и контрактной службы.

Разработано и апробировано программу социально-психологического тренинга повышения психологической готовности мобилизованных лиц к военной деятельности, которая состоит из трех блоков: развитие психологической устойчивости, повышение уровня саморегуляции и формирования мотивационно-инструментальных ресурсов. Подтверждена эффективность программы и целесообразность ее внедрения в профессионально-психологическую подготовку военнослужащих.

Ключевые слова: психологическая готовность, модель психологической готовности, компоненты готовности, мобилизованные военнослужащие, программа социально-психологического тренинга.

Nikitenko H.O. Psychological readiness of mobilized persons for military service. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree in Psychology (Ph.D.): Specialty 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, 2020.

The peculiarities of psychological readiness of mobilized persons for military service have been grounded in the dissertation paper. The main categorial and notional outlines of psychological readiness phenomenon have been concretized and the conceptual positions concerning the studying the psychological readiness of a personality for activity have been reviewed.

The theoretical model of psychological readiness of mobilized persons for military service is proposed and empirically verified, which takes into account two factors (external and internal) and includes the following components: “relations with the family”, “relations with colleagues”, “attitude to work” (the components of external factor of psychological readiness); emotional and volitional, motivational, dispositional, behavioural, cognitive-prognostic, cognitive and reflexive (the components of internal factor of psychological readiness). The peculiarities of interrelation between external and internal factors in the structural and functional organization of psychological readiness of mobilized persons for military service have been empirically explicated.

The differences in formation levels of the components of psychological readiness of mobilized persons with different military service experience have been researched. The program of social and psychological training has been developed and implemented, which is aimed at increasing the psychological readiness of mobilized persons through the formation of psychological stability of servicemen, their self-regulation and development of motivational and instrumental resources.

Keywords: psychological readiness, model of psychological readiness, components of readiness, mobilized servicemen, program of social and psychological training.

Підписано до друку 10.08.2020 р. Формат 60х84 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. 0,9 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 43. Виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).